

Nr 224.

Av herr **Öman** och herr **Nilsson, Bernhard**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förbud mot vissa sammanslutningars verksamhet.

I proposition nr 260 med förslag till lag angående förbud mot vissa politiska sammanslutningars verksamhet, vars framläggande vi hälsa med tillfredsställelse, har Kungl. Maj:t tagit endast ett litet steg, när det gäller frågan att utvidga möjligheterna att beröva personer, som utöva statsfientlig verksamhet, deras offentliga uppdrag. Beträffande riksdagsmannaskap lägga gällande grundlagsstadganden hinder i vägen att frånhända en riksdagsledamot dylikt uppdrag, såvitt icke denne dömts till straffarbete och därmed förlustig allmän befattning. Regeringen har i förevarande lagförslag, tredje paragrafen, ej gått längre än att vilja stadga att en innehavare av allmän tjänst eller offentligt uppdrag skall berövas detta först om han bryter mot beslut om upplösning av sammanslutning eller om förbud mot fortsättande av dess verksamhet och för detta brott ådömes fängelsestraff. Av den korta motiveringen till lagförslaget framgår det icke, huruvida regeringens motvilja mot att föreslå nödiga grundlagsändringar i syfte att skärpa reglerna om statsfientligas diskvalifikation berott på tvekan inför de obestridliga svårigheter, som rent tekniskt skulle vara förknippade härmed, eller på uppfattningen att grundlagsändringar i ett ämne, som innefattar frågan om riksdagsmännens egen immunitet, rätteligen böra initieras från riksdagen själv med tillämpning av konstitutionsutskottets fria motionsrätt.

Enligt vår bestämda mening är det en allvarlig brist i den nu föreslagna lagstiftningen att ett förbuds- eller upplösningsbeslut icke sträcker sina rättsverkningar dithän, att representanter för den förbjudna eller upplösta sammanslutningen samtidigt diskvalificeras från innehav av ämbeten eller offentliga uppdrag. För riksdagen måste kvarvaron av sammanslutningens representanter te sig icke blott onaturlig, sedan all annan verksamhet från dess sida förbjudits, utan även för riksdagsarbetets frihet direkt skadlig; särskilt måste detta gälla, därest upplösnings- eller förbudsbeslutet har sin grund i sammanslutningens illegala förbindelser med främmande makt. Avsättandet av en dylik representant från ämbetet eller borttvingandet av honom från förtroendeuppdraget göres nu beroende av om han formellt bryter mot den föreslagna lagen eller, rättare sagt, om polismyndigheterna kunna uppvisa och inför domstolen leda i bevis, att han begått detta brott och straffet härför icke inskränker sig till dagsböter. Hur självklart det än är att straffbestämmelser måste införas mot överträdelse av förbuds- eller upp-

lösningsbeslutet, finna vi det dock naturligtast och mest konsekvent, att avlägsnandet av vederbörande representanter från ämbeten eller uppdrag åstadkommes genom en diskvalifikation, som sker oberoende av om vederbörande sedermera begår en överträdelse eller härvid blir upptäckt och dömd. Om riksdagsmajoriteten till landets, försvarets eller ordningens skydd anses ha rätt att upplösa en organisation och förbjuda dess opinionsyttringar samt hindra dess framtida deltagande i val, bör samma majoritet ha en icke mindre rätt att med avseende å det aktuella läget, i vilket sammanslutningens verksamhet kanske utgör en särskild fara, avstänga vederbörande representanter från de uppdrag, till vilka de tidigare valts. Den samhällseliga självbevarelsedriften och den demokratiska nödvärnsrätten kunna icke med större rätt åberopas i det förra fallet än i det senare. Och det måste te sig för folket i gemen oförklarligt och abderitiskt, om enskilda organisationer skulle kunna företaga fullständiga rensningsaktioner, men att detta vore omöjligt i offentliga organ, trots att statsfientliga sammanslutningars trafik där kan vara mest iögonenfallande och farlig. I enlighet med denna principiella uppfattning föreslå vi följaktligen, att ifrågavarande lagstiftningsaktion utbygges så att ett förbuds- eller upplösningsbeslut även innefattar en diskvalifikation av sammanslutningens representanter i förvaltning och offentliga korporationer.

Vad först riksdagsmannaskap beträffar är det visserligen — som ovan sagts — icke möjligt att utan grundlagsändring genomföra en automatisk diskvalifikation. Men denna omständighet bör icke hindra den lagtima riksdagen att med ledning av den utredning, som konstitutionsutskottet bör verkställa, såsom vilande anta behövliga grundlagsförslag, vilka vid början av 1941 års lagtima riksdag kunna definitivt antagas. En dylik preliminär akt i år är redan som en beredskapsåtgärd motiverad, och även om nästa års riksdag — något som vi i och för sig skulle finna oförtänksamt och vådligt — ej skulle förlänga den föreslagna, t. o. m. den 30 mars giltiga lagen, kunna förbuds- eller upplösningsbeslut komma till stånd före denna tid.

Vi vilja här icke mera ingående diskutera olika tänkbara sätt att i grundlagarna tekniskt utforma de åsyftade diskvalifikationsstadgandena. Spörs-målet förtjänar ett ingående dryftande, vartill konstitutionsutskottet är närmast. För att utföra vår tankegång vilja vi blott framhålla, att dessa stadganden lämpligast torde böra knytas till diskvalifikationsreglerna i riksdagsordningen § 26 (»Vad i allmän eller särskild lag stadgas därom att vid vissa fall den som dömes till straff skall dömas förlustig allmän befattning eller vara obehörig att inträda i sådan befattning skall även äga tillämpning å riksdagsmannabefattning»). Stadgandet kunde till sakinnehållet utformas ungefärligen så, att person, som valts för och vid tidpunkten för förbuds- eller upplösningsbeslutets träffande fortfarande tillhör eller efter valet ingått i och fortfarande tillhör enligt särskild lag förbjuden eller upplöst partipolitisk sammanslutning, automatiskt skulle förlora sin rätt till mandatet under den tid, som förbudsbeslutet avsåg, eller under den återstående mandattiden, om upplösning beslutats. En person, som före detta beslut uttryck-

ligen tagit avstånd från partiet och utträtt ur detta, skulle sålunda i princip icke falla för denna regel; för att förebygga att utträdet gjordes blott skenbart och i camouflerande syfte, borde det dock övervägas att skapa en tillläggsregel, enligt vilken kammaren i samband med ett förbuds- eller upplösningsbeslut med fem sjättedelars majoritet vore kompetent att besluta, att en förutvarande medlem av förbjudet eller upplöst parti skulle suspenderas eller förklaras förlustig sitt mandat. Då det skulle kunna inträffa, att förbuds- eller upplösningsbeslutet hade sin grund i ett förhållande, till vilket en partiets riksdagsledamot ej hade någon skuld och på grund av vilket han skiljde sig från partiet, borde stadgandena kunna modifieras på så sätt, att diskvalifikationen av vederbörande partiets medlemmar genom något slags registreringsakt automatiskt trädde i kraft, så vitt icke kammaren med fem sjättedelars majoritet beslöte göra undantag. Möjligen kunde det läggas i domstols hand att pröva frågan om medlemskapet. Genom dylika regler skulle man i princip närma sig det diskretionära förfarande, som det franska parlamentet vid sin kommunistrensning nyligen praktiserade (se prop. sid. 8 och 9).

Frågan hur det skall förfaras med de efter diskvalifikationsregelns tillämpning vakanssatta mandaten kan bedömas olika alltefter de synpunkter, som man väljer. Man kan tänka sig antingen nybesättande eller vakanssättande av mandaten. Vilket betraktelsesätt som än anlägges leder vår uppfattning till att det upplösta partiets listor under alla förhållanden skola betraktas som obefintliga. Det kan å ena sidan anföras, att valkretsarna i riksdagsordningen garanteras representation efter folkmängden, vadan en underlåtenhet att nybesätta mandaten skulle kunna uppfattas som ett intrång i kretsarnas representationsrätt. Från denna utgångspunkt borde fortsatt sammanräkning mellan övriga partier med bortseende från det upplösta tillämpas (eventuellt också vanligt efterträddareval för det fall, att den diskvalificerade vid valet tillhört ett annat parti än det upplösta men efteråt övergått till detta). Å andra sidan kan det te sig egendomligt att till efterträdare utse personer, som icke ha något gemensamt med den åskådning, som väljarna omfattat. I vart fall kan frågan om utseende av efterträdare ej ha betydelse vid interimistiska förbudsbeslut, som enligt vår mening blott böra leda till suspension av vederbörande riksdagsledamöter, utan blott vid upplösningsbeslut. De starkaste skälen synas oss tala för att mandaten vakanssättas till periodens utgång och att en undantagsbestämmelse av detta innehåll införes som tillägg till R. O. § 28.

Vad förtroendeuppdrag i landsting, primärkommuner och andra offentliga korporationer beträffar, kunna samma skäl som i fråga om riksdagsmannaskap anföras för en automatisk diskvalifikation av de personer, som valts för eller tillhöra en förbjuden eller upplöst partipolitisk sammanslutning. Införandet av en liknande regel på detta område bör dock för konsekvensens skull göras beroende av den ståndpunkt, som riksdagen kommer att inta i frågan om behörighet till riksdagsmannaskap. Om en diskvalifikationsregel införes i grundlagen, torde det lämpligaste vara antingen att före-

varande lag nästa år kompletteras med motsvarande stadganden rörande andra offentliga uppdrag än riksdagsuppdrag eller också att ett konkret förbuds- eller upplösningsbeslut åtföljes av en särskild, i samband därmed genomförd särlagstiftning av samma innebörd.

Ifråga om statstjänst måste det, efter allt vad man nu vet om »femte kolonnen», framstå såsom särdeles önskvärt att staten i sitt eget intresse skaffar sig möjligheter att preventivt kunna från tjänsten skilja personer, som aktivt deltagit i en förbjuden eller upplöst sammanslutnings arbete. Så länge emellertid R. F. § 36 stadgar, att domare samt »alla andra ämbets- och tjänstemän» ej kunna avsättas utan rannsaking och dom, är staten hänvisad till att gå den processuella vägen. Även om förevarande lagstiftning utvidgar den straffrättsliga avsättningsmöjligheten, saknar staten dock rätt till skyndsamma förebyggande åtgärder, såvitt den icke vill på olika sätt kringgå tjänstemännens grundlagsskydd. Det är uppenbart, att denna fråga kräver ett grundligt övervägande med beaktande av skilda synpunkter. Två utvägar för problemets lösning stå härvid öppna. Antingen förses R. F. § 36 med ett allmänt hållet tillägg, enligt vilket Kungl. Maj:t (eller annan administrativ myndighet) får rätt att suspendera eller avsätta innehavare av statstjänst, som tillhöra enligt lag förbjuden eller upplöst sammanslutning; detta grundlagsstadgande måste i så fall i sinom tid kompletteras med särskilda lagbestämmelser, som närmare reglera Kungl. Maj:ts befogenheter i ämnet. Eller också förklaras medlemskap av dylik statsfientlig sammanslutning såsom oförenligt med befattning i statstjänst (liksom även kommunal och annan likartad tjänst), med rätt för domstolarna att pröva frågan om medlemskap och därefter döma till suspension eller avsättning. För den judiciella metoden tala främst rättssynpunkterna men *mot* densamma åtskilliga rent praktiska skäl, främst olägenheter att domstolsproceduren tar lång tid och risken för att avgörandet splittras på domstolarna landet runt. Därest det administrativa förfaringsättet anses vara att föredraga, bör riksdagen redan nu preliminärt och såsom vilande anta erforderligt tillägg till R. F. § 36. Alternativt påyrka vi i en särskild motion skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag angående sådan komplettering av lagen angående förbud mot vissa politiska sammanslutningars verksamhet, att domstolarna tillerkännas rätt att i samband med beslut om förbud eller upplösning till suspension eller avsättning döma befattningshavare i statens och annan offentlig tjänst, vilka tillhöra dylik statsfientlig sammanslutning.

Under framhållande av nödvändigheten att lagstiftningen mot statsfientliga sammanslutningar ytterligare utbygges och skärpes till skydd för det demokratiska samhället ha vi här ovan velat anvisa några utvägar att nå detta syftemål. Vi vädja till konstitutionsutskottet att med begagnande av sin obundna initiativrätt närmare utreda och för riksdagen framlägga erforderliga grundlagsförslag, i den riktning, som vår framställning här ovan syftar och som helt torde sammanfalla med vad en överväldigande folkmening nu kräver.

Vi hemställa,

att riksdagen i samband med behandlingen av proposition nr 260 ville för sin del såsom vilande besluta antaga sådana grundlagsändringar, att medlemmar av förbjudna eller upplösta statsfientliga politiska sammanslutningar under närmare angivna betingelser automatiskt berövas offentliga uppdrag och tjänster,

att konstitutionsutskottet benäget ville låta utarbeta författningstext i anslutning till de av oss här ovan angivna syftemålen.

Stockholm den 29 maj 1940.

Ivar Öman.

Bernhard Nilsson.
